

Warszawa, dnia 30 grudnia 2021 r.

dr hab. Przemysław Litwiniuk
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie
Instytut Ekonomii i Finansów
Zakład Finansów Publicznych, Bankowości i Prawa

Recenzja rozprawy doktorskiej
pt. *Status prawny gospodarstwa rolnego w świetle zasady zrównoważonego rozwoju*
obszarów wiejskich
przygotowanej przez mgr Ewę Wysocką
pod kierunkiem promotora prof. dr. hab. Pawła Czechowskiego

1. Podstawa prawna i cel recenzji

Przedmiotem niniejszej recenzji jest przygotowana przez mgr Ewę Wysocką rozprawa doktorska, której nadano tytuł: *Status prawny gospodarstwa rolnego w świetle zasady zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*.

Celem niniejszej recenzji jest stosownie do treści art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1789, ze zm.) w związku z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669 ze zm.) zweryfikowanie czy recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz czy wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

2. Wybór tematu rozprawy

Do kwestii wyboru tematu rozprawy odnoszę się z pełną aprobatą. Inspiracją w tym przedmiocie mogły być znaczące prace naukowe promotora w niniejszym przewodzie doktorskim, prof. Pawła Czechowskiego, który od co najmniej lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia sygnalizuje i charakteryzuje przemiany

(redefinicje) podstawowych kategorii w prawie rolnym, wynikające przede wszystkim z celów i mechanizmów Wspólnej Polityki Rolnej (dalej: WPR) Unii Europejskiej. W tak ujętym procesie ewolucyjnym prawa rolnego kwestiom ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i dostosowywania się do zmian klimatu, konsekwentnie przypisywano coraz większe znaczenie. Znalazło to wyraz m.in. w określeniu celów przekrojowych i priorytetów polityki rozwoju obszarów wiejskich, determinujących w istotnej mierze system wsparcia udzielanego producentom rolnym w Unii Europejskiej. Z drugiej strony, w blisko sześćdziesięcioletniej historii funkcjonowania WPR swoistym przemianom koncepcyjnym podlegało pojęcie bezpieczeństwa żywnościowego, które początkowo odnosiło się przede wszystkim do zapewnienia podaży określonych płodów rolnych (produktów żywnościowych) na rynek, a współcześnie koncentruje się ono wokół kwestii jakościowych i zdrowotnościowych. Adresatami norm kreujących uwarunkowania produkcji rolnej są przede wszystkim podmioty prowadzące gospodarstwa rolne, które wyznaczają kierunki i metody ich funkcjonowania. Aktualnie odnotowuje się rosnącą popularność ekologicznej oraz zintegrowanej produkcji rolnej, których istotą jest wyłączenie lub ograniczenie chemizacji rolnictwa.

Wszystkie zasygnalizowane powyżej zjawiska, w tym osiągnięcia polityki europejskiej, a także dorobek innych szczegółowych dziedzin nauki (chemii, nauk przyrodniczych, nauk agrotechnicznych), nakazują prawnikom agrarystom bardziej krytycznie weryfikować dotychczasowe ustalenia odnośnie do pozycji prawnej gospodarstwa rolnego, w szczególności gdy chodzi o jego relacje z otoczeniem społeczno-gospodarczym i funkcje w realizacji polityki ochrony środowiska oraz ochrony zdrowia. Z tych względów praca naukowa podjęta przez Doktorantkę ma istotną wartość inwentaryzacyjną i aplikacyjną. Problem naukowy, jaki stanął przed Autorką rozprawy, rzeczywiście jest doniosły i jego rozwiązanie może być podstawą do nadania stopnia naukowego doktora.

Pamiętać przy tym warto, że problematyka statusu prawnego gospodarstwa rolnego jest w piśmiennictwie prawa cywilnego i prawa rolnego solidnie zbadana i omówiona. Dość wspomnieć, że tuż po przemianach ustrojowych pozycję prawną gospodarstwa rolnego scharakteryzował wybitny polski agrarysta prof. Roman Budzinowski, publikując na łamach „Ruchu Prawniczego, Ekonomicznego

i Socjologicznego” (rok LIII – zeszyt 3 – 1991, s. 59-66) tekst pt. *Pojęcie gospodarstwa rolnego według Kodeksu cywilnego (rozważania na tle art. 55³ k.c.)*. Następnie opublikował swą znakomitą monografię pt. *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992. Tezy w niej zawarte nadały kierunek późniejszym rozważaniom naukowym w tym przedmiocie, oddziałując tak na poglądy agrarystów, jak i cywilistów (zob. np. D. Kokoszka, *Gospodarstwo rolne. Zagadnienia konstrukcyjne*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2008, nr 4, s. 985-1042). Niestety, żadna z wymienionych powyżej znaczących prac o statusie prawnym gospodarstwa rolnego nie została wykorzystana przez Doktorantkę i nie ubogaciła bibliografii recenzowanej rozprawy. Być może fakt ten świadczy o intencji Autorki przedstawienia w przewodzie doktorskim dzieła w pełni oryginalnego, dowodzącego nowości przyjętej koncepcji rozważań nad problematyką statusu prawnego gospodarstwa rolnego w świetle konstytucyjnej, ale też respektowanej w prawie Unii Europejskiej, zasady zrównoważonego rozwoju, z uściśleniem, że chodzi o rozwój obszarów wiejskich. Niezależnie od rzeczywistych przyczyn zasygnalizowanego pominięcia, w mojej ocenie, zubaża ono doktrynalne tło przeprowadzonego przez Doktorantkę wywodu naukowego.

3. Konstrukcja i tezy pracy

Rozprawa składa się ze streszczenia, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, siedmiu rozdziałów, podsumowania i bibliografii. Maszynopis liczy 375 stron. Przyjęta konstrukcja pracy pozwoliła Autorce na przedstawienie wywodu niezwykle rozbudowanego, miejscami ponad rzeczową potrzebę. Rozważania zawarte w rozprawie objęły kolejno: kwestie systemowe w zakresie prawnej charakterystyki gospodarstwa rolnego, statusu prawnego gospodarstwa ekologicznego, instrumentów prawno-organizacyjnych kształtujących integrowaną produkcję roślinną, a także problematykę zasady zrównoważonego rozwoju w sektorze rolnym, tematykę pozycji i roli gospodarstwa rolnego na tle prawnej i politycznej koncepcji wielofunkcyjności obszarów wiejskich, omówienie problemów produkcji rolnej nowych technologii inżynierii genetycznej oraz kierunków rozwoju gospodarstw rolnych w Polsce i innych państwach członkowskich UE. Rozdziały podzielone zostały na mniejsze jednostki

redakcyjne, co ułatwia czytelnikowi zapoznanie się z trudną problematyką podjętą i prezentowaną przez Doktorantkę.

Pracę otwiera wstęp, który przybliży czytelnikowi kluczowe dla tematyki rozprawy zagadnienia merytoryczne oraz wskazuje główne zagadnienia poddane analizie w kolejnych rozdziałach. Warto podkreślić, że zakresem tej części rozprawy objęto także kwestię prawnej ewolucji gospodarstwa rolnego w świetle zasady zrównoważonego rozwoju. W tym miejscu też Autorka przedstawiła swoje hipotezy oraz metody pracy badawczej, do których odniosę się w dalszej części niniejszej recenzji.

Pierwszy z rozdziałów rozprawy został zatytułowany „Gospodarstwo rolne jako kategoria prawna”. Mimo tak określonego tytułu, Autorka podjęła się analizy tego kluczowego pojęcia z perspektywy zarówno nauk prawnych, jak i nauk ekonomicznych. Przywołując definicje legalne gospodarstwa rolnego nie ustrzegła się jednak istotnych nieścisłości co do treści normatywnej art. 2 pkt 2 ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego (s. 23), przywoływania odpowiednich jednostek redakcyjnych tego aktu prawnego (np. na s. 50), czy prawidłowej nazwy organu KOWR (tamże). W pozostałym zakresie dokonany przegląd regulacji i stanowisk doktryny (niestety bez poglądów judykatury) uznać można za kompletny, przynajmniej gdy chodzi o główny nurt przedmiotowo istotnych badań. Podstawowym problemem, który ujawnia lektura tej części rozprawy, jest bezkrytyczne utożsamianie przez Doktorantkę jednobrzmiących kategorii prawnych, określonych jako „gospodarstwo rodzinne”, których odrębnymi źródłami są Konstytucja RP i ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego. W moim przekonaniu, a też – jak sądzę – zdaniem większości doktryny prawa rolnego i prawa konstytucyjnego, administracyjnoprawny twór zdefiniowany w przepisach u.k.u.r. nie może być pod względem zakresu znaczeniowego porównywany, a tym bardziej utożsamiany, ze wzorcem konstytucyjnym wywodzonym z art. 23 zd. 1 ustawy zasadniczej. Rację miał prof. Marek Zubik, stwierdzając, że odczytywanie pojęć użytych w art. 23 Konstytucji nie musi – a może nawet nie powinno – odbywać się poprzez utożsamienie ich z rozwiązaniami ustawowymi (zob. M. Zubik, *Gospodarstwo rodzinne – niedoceniona szansa współkształtowania konstytucyjnych podstaw ustroju rolnego poprzez sądownictwo konstytucyjne*, [w:] P. Litwiniuk (red.), *Prawne mechanizmy*

wspierania i ochrony rolnictwa rodzinnego w Polsce i innych państwach Unii Europejskiej, Warszawa 2015, s. 56). Autorka rozprawy nie podjęła zatem pogłębionych rozważań nad istotą pojęcia „gospodarstwo rodzinne” w rozumieniu ustrojowym i rozumieniu ustawowym. Dyskusyjne jest również nadanie jednemu z podrozdziałów tytułu „Przedsiębiorstwo rolne jako kategoria prawna”, podczas gdy z treści tej jednostki redakcyjnej słusznie wynika, że przedsiębiorstwo rolne kategorią prawną nie jest, a wyodrębniamy to pojęcie jedynie w ramach nauk ekonomicznych. Być może wyjaśnieniem tego dylematu jest celne odwołanie się Doktorantki do wewnętrznych porządków prawnych niektórych państw członkowskich Unii Europejskiej, w których wyróżnia się rolnicze jednostki produkcyjne zorientowane na udział w profesjonalnym obrocie gospodarczym, jak również do polskich doświadczeń przedwojennych. Niemniej, ewentualne doktrynalne kompleksowe wyodrębnienie *de lege lata* prawnej kategorii przedsiębiorstwa rolnego pozostaje wciąż zadaniem niezrealizowanym przez środowisko polskich prawników agrarystów.

Natomiast ciekawe i ubogacające naukę prawa rolnego są ustalenia Doktorantki odnośnie do prawnych aspektów prowadzenia produkcji rolnej w ramach koncepcji gospodarstwa rolnego, poczynione w kontekście mechanizmów WPR. Autorka zrećźnie przeprowadziła rzeczową analizę z uwzględnieniem ustaleń nauk ekonomicznych. Trzeba przyznać, że Doktorantka swobodnie korzysta przy tym z metody historycznoprawnej, która – gdy chodzi o konstrukcję wywodu – odgrywa subsydiarną, acz ważną rolę. Wartością rozdziału jest jego podsumowanie konkretnymi dziewięcioma ustaleniami prawnymi.

Rozdział II został zatytułowany „Status prawny gospodarstwa rolnego ekologicznego”. Autorka omawia w nim historię rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej oraz w Polsce, przywołując przy tym interesujące dane statystyczne. Następnie omówione zostały podstawy prawne funkcjonowania ekologicznego gospodarstwa rolnego. Doktorantka nie ograniczyła się przy tym do analizy *de lege lata*, ale ubogaciła ją szerokim tłem historycznym, które pozwala lepiej zrozumieć aksjologię funkcjonowania i wspierania ze środków publicznych takich jednostek.

Czytelnik recenzowanej rozprawy ma też możliwość zapoznania się ze szczegółowymi procedurami przystosowania gospodarstwa rolnego do metody

produkcji ekologicznej oraz z „tajnikami” procesu certyfikacji i kontroli gospodarstwa ekologicznego. Ta część pracy to rzadko spotykane szczegółowe studium administracyjno-prawne z pogranicza prawa rolnego i prawa ochrony środowiska. W dalszych rozważaniach Doktorantka dowodzi swej eksperckiej wiedzy z zakresu nauk rolniczych, opisując w sposób przystępny dla prawnika problematykę nawożenia gleby, stosowania środków ochrony roślin, używania nasion i wegetatywnego materiału rozmnożeniowego, hodowli (w tym żywienia) zwierząt oraz przetwarzania, znakowania i zbywania produktów rolnictwa ekologicznego.

W rozdziale II przedstawiono również wyniki ustaleń co do dynamiki rozwoju gospodarstw i przetwórci ekologicznych w Polsce i Unii Europejskiej oraz informacje o prawnych i ekonomicznych instrumentach wsparcia rolnictwa ekologicznego, realizowanych w ramach mechanizmów WPR, wskazując na zróżnicowane korzyści wynikające prowadzenia tego rodzaju praktyk. W ocenie Doktorantki, wyrażonej w podsumowaniu tej części pracy, „polityka pomocy finansowej dla gospodarstw rodzinnych ukierunkowana jest obecnie na wspieranie gospodarstw ekologicznych i o integrowanej produkcji roślinnej oraz na programy rolno-środowiskowe chroniące naturalne zasoby przyrodnicze”. To niestety jedyny z pięciu przedstawionych wniosków, który można – choć pośrednio – powiązać z tytułem recenzowanego rozdziału. Jest to jednak ustalenie ważne, gdyż dowodzi, że to instrumentarium dotacyjne, a nie mechanizmy popytowo-podażowe, kształtuje pozycję prawną i rynkową gospodarstw proekologicznych.

Zasygnalizowana powyżej problematyka została rozwinięta w rozdziale III rozprawy, zatytułowanym „Instrumenty prawno-organizacyjne stosowane w gospodarstwie rolnym kształtujące integrowaną produkcję roślinną, wpływające na ochronę środowiska i zapotrzebowanie rynku rolnego”, w którym szczegółowo omówiono m.in. zasadę *cross-compliance* i zasady dobrej kultury rolnej. Doktorantka słusznie oceniła regulacje wdrażające te zasady jako mechanizmy prośrodowiskowe współkształtujące pozycję prawną gospodarstw rolnych.

Kluczowym obszarem recenzowanej rozprawy doktorskiej jest jej rozdział IV pt. „Zasada zrównoważonego rozwoju i jej zastosowanie w rolnictwie”. Priorytety Unii Europejskiej w zakresie rozwoju obszarów wiejskich powinny być realizowane

w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju i wspierania przez Unię celu polegającego na ochronie i poprawie środowiska, określonego w art. 11 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej: TFUE), zgodnie z którym, przy ustalaniu i realizacji polityk i działań Unii, w szczególności w celu wspierania zrównoważonego rozwoju, muszą być brane pod uwagę wymogi ochrony środowiska. Dla zasady zrównoważonego rozwoju w sferze WPR zasadnicze znaczenie mają postanowienia art. 39 TFUE, które w aktualnym rozumieniu sytuują tę politykę w szerszym kontekście polityki związanej z wsią i jej rozwojem. W świetle art. 39 ust. 1 lit. a w związku z art. 191 TFUE, WPR powinna przyczyniać się do poprawy ochrony środowiska, ochrony zdrowia i racjonalnego wykorzystania środków naturalnych. Z kolei art. 5 Konstytucji RP stoi na straży ochrony zasady zrównoważonego rozwoju Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis ten, zamieszczony w pierwszym rozdziale Konstytucji, zawierającym zasady i założenia uznane przez ustrojodawcę za szczególnie ważne dla bytu państwowego, wskazuje podstawowe cele i zarazem zadania państwa. Kluczową funkcją jest niewątpliwie strzeżenie niepodległości i nienaruszalności terytorium Rzeczypospolitej, gdyż jej realizacja pozwala na wykonywanie takich funkcji, jak: zapewnienie wolności i praw człowieka i obywatela, jak też jego bezpieczeństwa, ochrona dziedzictwa narodowego, a także ochrona środowiska. U podstaw realizacji tych funkcji leży zasada zrównoważonego rozwoju państwa i gospodarki narodowej.

Jak podkreśla się w orzecznictwie konstytucyjnym (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 maja 2009 r., sygn. akt Kp 2/09), postanowienia zawarte w pierwszym rozdziale Konstytucji zbudowane są z pojęć ogólnych, w ustawie zasadniczej niezdefiniowanych, mających jednak ustaloną treść doktrynalną i z reguły znanych judykaturze. Za ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska można przyjąć, że „zrównoważony rozwój”, to rozwój społeczno-gospodarczy, w którym działania polityczne, gospodarcze i społeczne są zintegrowane (z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych), w celu zagwarantowania współczesnemu i przyszłym pokoleniom możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb. Wszędzie tam, gdzie miałyby dochodzić do ingerencji w „środowisko” należy dbać nie tylko o to, aby ingerencja ta

była jak najmniejsza (najmniej szkodliwa), lecz by osiągnięte korzyści społeczne były co najmniej proporcjonalne, społecznie adekwatne do strat, jakie się wówczas ponosi. Zapatrywanie takie w sposób oczywisty odnosi się też do prowadzenia produkcji rolnej.

Doktorantka w tej części rozprawy solidnie i gruntownie opracowała problematykę przedmiotowo istotnej zasady. Przedstawiła ją na tle koncepcji filozoficznych, w świetle dorobku polskiej i zagranicznej nauki oraz w ujęciu rozwiązań normatywnych i programowych w obszarze prawa międzynarodowego, unijnego i krajowego. Tak rzetelne podejście pozwoliło na ukazanie specyficznego kontekstu w jakim w temacie rozprawy doktorskiej pojawiło się gospodarstwo rolne. Szczególną wartością, czymś co przesądza o występowaniu w rozprawie doktorskiej tego pierwiastka nowości, czynnika ubogacającego naukę prawa rolnego, jest skrupulatne przedstawienie zaistniałego na przestrzeni ostatnich lat procesu przemiany podstaw legislacyjnych i koncepcji doktrynalnych, kształtujących organizacyjne i prawne warunki funkcjonowania gospodarstw rolnych, właśnie w oparciu o zasadę zrównoważonego rozwoju.

Po kluczowym, z punktu widzenia tematu rozprawy, wywodzie odnoszącym się do zasady zrównoważonego rozwoju, Doktorantka w rozdziale V zrecze scharakteryzowała status gospodarstwa rolnego na tle unijnych i krajowych regulacji prawnych dotyczących wielofunkcyjności obszarów wiejskich. To ciekawe studium właściwie obrazuje ewolucję kierunków i mechanizmów WPR, w ramach której dostrzeżono konieczność (określę to za prof. Pawłem Czechowskim) przebudowy przestrzeni rolniczej. Słusznie też Autorka podkreśla współcześnie akcentowaną, w szczególności w negocjacjach budżetowych, funkcję usługową rolnictwa jako dostarczyciela dóbr publicznych (krajobrazowych, środowiskowych, kulturowych, itp.). Funkcja ta została także dobrze udokumentowana w świetle krajowych dokumentów programowych, w tym strategii oraz programu rozwoju obszarów wiejskich.

Rozdział VI rozprawy wydaje się być przejawem swoistej naukowej „misyjności” Doktorantki, która pryncypialnie stara się dowieść niezgodności rozwoju nowych technologii inżynierii genetycznej w procesie produkcji żywności z zasadą zrównoważonego rozwoju. Niewątpliwie rozdział ten dowodzi, że Autorka dogłębnie rozpoznała problematykę uprawy tzw. roślin transgenicznych (GMO) tak w ujęciu

historycznym, jak i praktyczno-naukowym. Generalnie rzecz ujmując, można podzielić przedstawione w tej części pracy obawy co do wpływu stosowanych technologii inżynierii genetycznej na bioróżnorodność przyrodniczą oraz bezpieczeństwo ekologiczne i żywnościowe, ale nie dostrzegłem przy tym istotnych racji do transmisji tego rodzaju poglądów do sfery rozważań o pozycji prawnej (*de lege lata*) gospodarstwa rolnego. Można jednak uznać, że wartością tej części opracowania są konkretne postulaty zaostrożenia reżimu prawnego oraz charakterystyka przyczyn nieefektywności dotychczas obowiązujących rozwiązań prawnych.

Ostatni – siódmy – rozdział rozprawy obejmuje rozważania odnośnie do kierunku rozwoju gospodarstw rolnych w Polsce i Unii Europejskiej. Wartościowym obszarem tej części pracy jest analiza problemów (szans i zagrożeń) wynikających z zacieśniania współpracy transatlantyckiej w zakresie obrotu produktami rolno-spożywczymi. Można zgodzić się z wywodami Doktorantki, że liberalizacja warunków produkcji i obrotu żywnością, która może wynikać np. z przyszłego zawarcia pomiędzy Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki umowy TTIP, doprowadzi do swoistego regresu w zakresie oddziaływania zasady zrównoważonego rozwoju na funkcjonowanie gospodarstw rolnych w Polsce i w UE. Autorka słusznie eksponuje w tym kontekście role i funkcje gospodarstw rodzinnych, postulując umacnianie ich prawnej ochrony przed skutkami globalizacji handlu produktami rolnymi.

Ważnym przyczynkiem do dalszych rozważań naukowych jest też dostrzeżenie w rozprawie roli zasady zrównoważonego rozwoju w przeciwdziałaniu niekorzystnym zjawiskom demograficznym na wsi.

W końcowej części pracy doktorskiej wyeksponowano i uzasadniono główne jej tezy oraz przedstawiono postulaty do ustawodawcy.

4. Ocena formalna

Bibliografia rozprawy jest bogata i została przygotowana zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie zasadami pracy naukowej. Obejmuje wykaz aktów prawnych, wykaz literatury, orzecznictwo oraz wykaz stron internetowych, rysunków i tabel. Przyjęty podział źródeł, które zostały wykorzystane w pracy jest logiczny, czytelny i nie budzi zastrzeżeń. Autorka w sporządzonym wykazie literatury zebrała

łącznie 186 pozycji naukowych, na który składają się pozycje książkowe oraz artykuły w pracach zbiorowych, jak i artykuły z czasopism naukowych. Ogólnie można uznać, że Autorka posługuje się językiem właściwym dla prac naukowych, a stosowana przez nią terminologia świadczy, iż niewątpliwie wykazuje się doświadczeniem i przygotowaniem teoretycznym z zakresu prawa rolnego.

W pozostałym zakresie formalna strona rozprawy musi niestety spotkać się z dość krytyczną oceną. Mam wiele zastrzeżeń odnośnie do sposobu konstruowania przypisów, przywoływania publikatorów aktów prawnych czy źródeł internetowych. Bez aprobaty odnoszę się też do praktyki wkomponowywania w pracę obszernych cytatów, które mogłyby być przecież przedmiotem pewnej syntezy. W wielu miejscach napotkałem również na niedokładności językowe i interpunkcyjne, których liczba przekracza przeciętną dla tego rodzaju prac miarę. Jeżeli rozprawa miałaby stać się przedmiotem publikacji książkowej, za konieczne uważam poddanie jej profesjonalnej redakcji językowej.

Reasumując, przedstawiam pogląd, iż od strony formalnej przyjęta systematyka pracy zasługuje na aprobatę. Założona konstrukcja rozprawy pozwoliła bowiem na logiczne usystematyzowanie wyводу, co było zadaniem wyjątkowo trudnym, biorąc pod uwagę przyjęty szeroki zakres merytoryczny tematyki pracy.

5. Metodologia badań

Rozprawa ma w istocie charakter interdyscyplinarny. Oczywiście podjęte i określone w temacie zagadnienie naukowe mieści się w zakresie zainteresowania nauk prawnych, ale Doktorantka wykorzystwała w swej pracy również instrumenty analizy ekonomicznej oraz ustalenia nauk rolniczych. Dysertację przygotowano w przeważającej mierze przy wykorzystaniu metody formalno-dogmatycznej, w oparciu o którą przeprowadzono analizę materii normatywnej istotnej dla kierunku i zakresu badań. Autorka posłużyła się również metodą historycznoprawną, której przypisać należy charakter uzupełniający, lecz ważny dla osiągnięcia wyznaczonego celu badawczego. Ponadto, dzięki posłużeniu się przez Doktorantkę metodami badawczymi właściwymi dla nauk ekonomicznych oraz nauk rolniczych, udało się jej ukazać uwarunkowania funkcjonowania gospodarstw rolnych z uwzględnieniem

unijnych i krajowych regulacji implementujących zasadę zrównoważonego rozwoju. W rozprawie dostrzec można także przejawy posiłkowania się argumentami o charakterze prawnoporównawczym, co pozwoliło w szerszym kontekście ukazać znaczenie unijnych norm programowych.

Bilans wyartykułowanych powyżej walorów i zastrzeżeń do rozprawy jest w moim przekonaniu korzystny dla Doktorantki i pozwala sformułować ogólną pozytywną ocenę Jej umiejętności w zakresie samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Wyniki podjętej w ramach przewodu doktorskiego pracy naukowej ubogacają doktrynę prawa rolnego przede wszystkim w przekonujące dowody na to, że rozwiązania cywilistyczne nie mogą wystarczyć dla określenia sytuacji prawnej zorganizowanej całości, jaką stanowi gospodarstwo rolne (por. A. Stelmachowski, *Współczesne zróżnicowanie własności*, „Studia Iuridica Agraria” 2001, t. II, s. 32). Jego status bowiem współkształtują klasyczne i programowe normy z innych gałęzi prawa, w tym te, które urzeczywistniają zasadę zrównoważonego rozwoju.

6. Konkluzja

Zaprezentowane powyżej oceny i spostrzeżenia pozwalają na sformułowanie w tym miejscu wniosku końcowego, który jest istotą każdej recenzji rozprawy doktorskiej.

Wyrażam niniejszym pogląd, że przedstawiona do recenzji dysertacja pt. *Status prawny gospodarstwa rolnego w świetle zasady zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich* spełnia stawiane rozprawom doktorskim wymagania ustawowe, stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego w rozumieniu art. 13 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych oraz wykazując ogólną wiedzę teoretyczną kandydatki w dyscyplinie naukowej – nauki prawne, jak również dowodząc umiejętności samodzielnego prowadzenia przez panią mgr Ewę Wysocką pracy naukowej.

Z powyższych względów **wnoszę o dopuszczenie pani mgr Ewy Wysockiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego, a przede wszystkim – o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony.**

Przemysław Litwiniuk